

Ознаки визнання

Наявність ознак фраздаторного правочину дає можливість визнати недійсною угоду боржника під час провадження у справі про банкрутство

Гліб ТИМОФІЮК, Михайло НЕСТЕРИК • Спеціально для «Юридичної практики»

Гліб
ТИМОФІЮК

Михайло
НЕСТЕРИК

Банкрутство є однією зі сфер, у яких можливо визнати недійсною угоду боржника через наявність ознак фраздаторного правочину.

Провадження у справі про банкрутство, на відміну від звичайного позовного, має на меті задоволення сукупності вимог (а не індивідуальної) кредиторів до боржника, який став неплатоспроможним.

Захист порушених прав у межах справи про банкрутство має певні особливості, які полягають у застосуванні специфічних способів захисту прав її суб'єктів, особливих процедурах, учасниках стадій тощо.

Вчинений на шкоду

До таких способів віднесено, зокрема, інститут визнання недійсними правочинів боржника в межах справи про банкрутство, закріплений у статті 42 Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ). Цей спосіб спрямований на дотримання балансу інтересів не лише осіб, які беруть участь у справі, а й залучених у таку справу, наприклад контрагентів боржника.

На відміну від учасників цивільних або господарських спорів, у яких через відсутність нормативного закріплення ознак фраздаторного правочину доводиться користуватися лише практикою Верховного Суду (позиції в цій категорії справ часто бувають доволі абстрактними, а інколи й суперечливими), кредиторам у справі про банкрутство пощастило дещо більше.

Статтю 42 КУЗПБ визначено спеціальні, відносно встановлених Цивільним кодексом України, підстави для визнання недійсними правочинів боржника.

Наведеною нормою передбачено більш-менш конкретизовані специфічні підстави для визнання правочинів недійсними через вчинення на шкоду кредиторів. Вони є характерними виключно для правовідносин щодо відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

На законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «фраздаторний правочин». Застосування цього терміну більш характерне для наукової сфери та судової практики.

Якщо коротко, то зазвичай під фраздаторним розуміється правочин, вчинений на шкоду кредиторів.

Водночас досить часто такі договори ототожнюються з більш відомими українському законодавству фіктивними правочинами, однак між ними є певні відмінності.

Фіктивний правочин від фраздаторного відрізняють такі ознаки:

— фіктивний правочин виключає

наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, своєю чергою, унеможлиблює виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує;

— під час укладення фіктивного правочину всі його сторони діють без мети реального настання наслідків, ним обумовлених;

— для визнання правочину фіктивним ознака вчинення його лише для вигляду має бути властива діям обох сторін. Якщо одна сторона діяла лише для вигляду, а інша намагалася досягти правового результату, такий правочин не можна визнати фіктивним.

Риси ж фраздаторних угод такі:

— це угоди, які, по суті, заподіяли шкоду боржнику (наприклад, угода з метою виведення майна). Мета такого правочину в момент його укладення є прихованою, але проявляється через дії чи бездіяльність боржника як до, так і після настання строку виконання зобов'язання, спрямовані на ухилення

Купівля майна за завищеною ціною або ж його продаж за заниженою чи безоплатно за наявності невиконаного грошового зобов'язання може бути ознакою фраздаторності

від виконання обов'язку. В результаті того, що такі договори фактично зменшують платоспроможність боржника, кредитори втрачають можливість повністю або частково задовольнити свої вимоги, зокрема за рахунок майна боржника;

— такі угоди можуть бути як оплатними, так і безоплатними, як двосторонніми, так і багатосторонніми;

— для визнання правочину недійсним з підстав його фраздаторності не обов'язково, щоб усі його сторони усвідомлювали факт укладення угоди з метою нашкодити кредиторам.

Як правило, до критеріїв фраздаторності можуть належати такі:

— момент вчинення правочину, який часто називають підозрілим періодом (три роки до чи після відкриття провадження у справі про банкрутство, після подання чи відмови в задоволенні заяви про забезпечення позову);

— контрагент, із яким боржник укладає угоду (пов'язані юридичні або фізичні особи, наприклад);

— ціна, за якою відчувається або придбавається майно (ринкова/неринкова). Виникає об'єктивний сумнів у

добросовісності особи, якщо вона купляє річ за завищеною ціною або ж продає за заниженою чи передає безоплатно за наявності невиконаного грошового зобов'язання;

— використання боржником свого цивільного права на зло, тобто на шкоду його кредиторам, які у зв'язку з укладенням боржником фраздаторного правочину втрачають можливість повною мірою задовольнити свої вимоги до нього.

Більш детально відмінності фіктивних правочинів від фраздаторних та риси останніх викладено, зокрема, в постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (ВС) від 24 листопада 2021 року у справі № 905/2030/19 (905/2445/19).

Колізія норм

Також варто зазначити, що до набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства додаткові підстави для визнання правочинів недійсними у справі про банкрутство з огляду на вчинення їх на шкоду кредиторів встановлювалися статтею 20 Закону України

№ 911/1012/13 (було уточнено попередні висновки палати щодо зворотної дії відповідних норм у часі та правилах відрахування підозрілого періоду).

Темпоральним критерієм застосування статті 42 КУЗПБ та статті 20 Закону про банкрутство, зокрема і до заяв, поданих після набуття чинності КУЗПБ, є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. Якщо його було відкрито на момент дії норм Закону про банкрутство, то правочин боржника має оцінюватися з огляду на умови та підстави статті 20 цього закону, а якщо після початку дії КУЗПБ, — то за статтею 42 цього кодексу.

За загальною визначеною принципом права, закріпленим у частині 1 статті 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Проте, на відміну від загальних, застосування спеціальних норм законодавства про банкрутство можливе лише за наявності відкритого провадження у справі про банкрутство, коли боржник перебуває в особливому правовому режимі, а отже, правочин (договір), укладений до відкриття провадження у справі про банкрутство, не може оцінюватися судом на предмет його відповідності/невідповідності вимогам законодавства про банкрутство, чинного на час укладення цього правочину. Вказаним висновком ВС у справі № 911/1012/13 було фактично дозволено застосовувати статтю 42 КУЗПБ до правочинів боржника, вчинених до набуття чинності цим кодексом (наявна також окрема думка одного із суддів).

У зв'язку з визначенням як статтею 20 Закону про банкрутство, так і статтею 42 КУЗПБ терміна «підозрілий період» (1 рік до відкриття провадження у справі про банкрутство в першому випадку, 3 роки — в другому) виникає обґрунтоване питання щодо визнання правочинів, учинених на шкоду кредиторам, недійсними, якщо їх укладено поза межами цього періоду.

У такому випадку не виключається можливість визнання правочинів недійсними на підставі загальних засад цивільного законодавства, про що зазначалося, зокрема, у згаданих вище постановках.

Так, позивач має право звернутися до суду з позовом про визнання недійсним договором боржника, як спрямованого на уникнення звернення стягнення на майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства, зазначених у пункті 6 частини 1 статті 3 Цивільного кодексу України (справедливість, добросовісність і розумність), та недопустимості зловживання правом, зокрема й правом власності (постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц).

Тобто, якщо неможливо застосувати статтю 20 Закону про банкрутство або статтю 42 КУЗПБ, заявник не обмежений у засобах захисту своїх прав та інтересів. Хоча на підставі вказаних норм, оминаючи виклад абстрактних доводів, які кожен суддя може оцінювати різним чином, досягти бажаного результату буде значно простіше.

Закріпити законодавчо

Наостанок варто зазначити, що протягом останніх років поняття «фраздаторний правочин» дедалі частіше з'являється на сторінках актів органів правосуддя та лунає на юридичних конференціях. Однак, на наш погляд, як поняття «фраздаторний правочин», так і його риси, хоча б основні, заслуговують на законодавче закріплення.

ТИМОФІЮК Гліб — юрист EQUITY, м. Київ,

НЕСТЕРИК Михайло — молодший юрист EQUITY, м. Київ